

kalendar starih naroda

(mesopotamski i jevrejski)

dragoljub st. dragutinović

»Tu ništa ne ide samo od sebe, sve je konstruisano, . . . jer nauka ne odgovara svetu koji valja opisati, već svetu koji valja konstruisati.« (Gaston Bašlar »Formacija naučnog duha«)
 » . . . i na kraju svega ostaje sumnja.« (D.St.D.)
 »Onaj koji bi imao utisak da se nikad ne varala, uvek bi se varao.« (Gaston Bašlar)

»Bilo gde da baci pogled, hronolog će svuda naići na lunarno računanje, koje je osnova prvo bitnog kalendara«, rekao je N. I. Idelson. Sastavljeno je razumljivo zašto je to tako, jer, da bi se odredio početak nove kalendarske godine po godišnjem kretanju Sunca potrebna su duža astronomska posmatranja i veoma složen račun. Zadatak nimalo lak. Daleko lakše je bilo povezati lunare faze i broj dana. Ako se složimo da je drevni Egipat dao prvi solarni kalendar, onda Vavilon moramo uzeti kao poštovani prvi lunarnog kalendara. Njegovo stvaranje pada u sredinu trećeg milenijuma pre nove ere. U Sumeru, koji je obuhvatao teritoriju južnog dvorečja (između reka Tigar i Eufrat), svaki grad-država imao je svoj kalendar. Vavilonski kralj Hamurabi (1792 – 1750 g.p.n.e.), ujedinio je teritoriju Dvorečja sa gradovima-državama: Ur, Uruk, Kiš, Lagaš i drugi. Za vreme Hamurabija kalendar grada Ura postao je oficijelni kalendar za celu teritoriju Vavilonije. Vavilonija je u to vreme bila jedna od najboljatih država tadašnjeg sveta. U njoj su cestale nauka, kultura, umetnost, trgovina, moreplovstvo. Astronomija – astrologija zauzimala je vidno mesto. Ostala su nam imena poznatih vavilonskih astronomova i matematičara Kidenasa, Naburiana i drugih.

Iako su osnovane pretpostavke da su se stari Sumeri koristili lunarno-solarnim kalendarom još sredinom trećeg milenijuma pre n.e., nama je još ostalo nerazvjetljeno pravilo o umeranju-interkalaciji 13-og meseca. Očigledno, da bi mesec zadržao svoje mesto u godišnjem dobu koje karakteriše svojim imenom, moguće je jedino u slučaju ako kalendar ima neki određen sistem dodavanja 13-og meseca. O tome nam govore neki nazivi meseci. U gradu Lagašu, na primer, mesec Še-gur-kud-du bio je »mesec žetve«, Udu-še-še-a-i-la – »mesec davanja ječma – žitarica ovnovima i ovčama«. U drugim gradovima imali su neke druge nazive, na primer, »mesec setve«, »mesec donošenja ječma na pristanište«, »mesec paljenja vatri« . . .

Starovavilonska kalendarska godina imala je 12 meseci. Njihovi nazivi i broj dana (ovo poslednje ustaljeno je tek od X veka pre n.e.) izgledali su ovako:

Nisanu – 30, značilo je »kretati se«, »koračati«.	Ajru – 29, »svetao«, »sjajan«.
Sivanu – 30, Duuzu – 29	
Abu – 30, »neprijateljski« (zbog sunčeve žege).	
Ululu – 29	Tašritu – 30, »početak«.
Arahsamna – 29	Kislivu – 30
Tebetu – 29, »mutan«, »tmuran«.	
Šabatu – 30, »rušenje«, »razaranje« (kišama i poplavama).	
Addaru – 29, »natušten«, »sumoran«.	

U jednom astronomskom spisu (oko 700 g.p.n.e.) možemo ga nazvati i udžbenikom, poznatim kao »Mul apin« iz Vavilona, na koje se izuzetni podaci o astronomskim posmatranjima. Na tim tablicama nalaze se podaci o momentima helijakalnih izlazaka (koji se ritmički ponavljaju tokom cele solarne godine!) određenih zvezda.

Ovo nas navodi na pretpostavku da su vavilonski astronomi zahvaljujući tome imali određen sistem za interkalaciju 13-og meseca, saobrazno sa položajem Sunca na ekliptici, a ne, tek tako, proizvoljno. Ovo potvrđuje i sledeći zapis na jednoj od tablica: »Ako se Mesec (Luna) prvoga dana Nisanu-a nalazi u sazvežđu Plejada, godina je prosta; a ako se Mesec trećega dana Nisanu-a nalazi u Plejadama, godina je puna-prestupna (13-mesečna).« Potpuno jasno i razumljivo! Za 48 časova Mesec, u odnosu na Sunce, prede po nebeskoj sferi $24,4^{\circ}$ – rastojanje koje Sunce prede za približno 10 dana. U martu, na geografskoj širini Vavilona, u trenutku Neomenije, Mesec se u odnosu na Sunce nalazi približno na 8° prema istoku, iako će nalazi u sazvežđu Plejada, onda se Sunce nalazi u sazvežđu Ovna, sastavljeno blizu današnje-ovovremenske granice sa sazvežđem Bika, gde se oko 3000 godina ranije i nalazila tačka prolećne ravnodnevnicice. A ukoliko se Mesec našao u sazvežđu Plejada trećega dana, onda će rastojanje Sunca od tačke prolećne ravnodnevice biti veće od 20° . Lunarna godina od 12 meseci kraća je

od solarne za 11 dana, pa zato po isteku poslednjeg, dvanaestog, meseca to će rastojanje biti veće od 30 i nova kalendarska godina bi počela odveć rano. Interkalacijom dopunskog meseca zadržava se nastupanje nove godine za 30 dana, tačan koliko je potrebno Suncu da dode do tačke prolećne ravnodnevnice ili da je prode. Zato i nije neobično što su Asirci, oko 1100 g.p.n.e., počeli da koriste vavilonski kalendar. Njime su se koristili i narodi koji su bili pod vavilonskom vlašću, naročito jevrejski naroda.

Opisujući sve složenosti i probleme u vezi sa jevrejskim kalendarom horezmijski naučnik Biruni (973 – 1048) je uzviknuo: »To su samo klopke i mračnaštvo koje žreci razapeše ne bi li ljudi proste ulovili i sebi ih potčinili. I uspeo im je to, jer ljudi ništa ne činjaju mimo njihova mnjenja i za svaki posao njih pitahu za savet, a ne negok drugog, i zato ti žreci, a ne ALLAH postadoše moćnici sveta! No, ALLAH će se obraćunati sa njima. . .«

Iz ovih Birunijevih redova proverava religijsko rivalstvo i muhamedanska netrpeljivost, no oni nam otkrivaju i drugu stranu medalje. Vidimo da je jevrejski kalendar neraskidivo utkan u celokupno jevrejsko biće; u običajima, religiji, filozofiji, pa i u svakodnevnim, običnim poslovima. O prvo bitnog jevrejskog kalendaru se malo zna. U Bibliji se помињу четири meseca: Aviv-mesec klasova (II knj. Mojs., 13; 4), Zif-mesec cvetanja (III knj. car., 6; 1). Etanim-mesec burnih vetrova (III knj. car. 8; 2) i mesec Vul-mesec raščenja (III knj. car. 6; 38). Kao što vidimo, nazivi ovih meseci vezani su za godišnja doba i zemljoradnju. Prepostavlja se da su ovi meseci prvo bitnog lunarno-solarnog kalendaru.

O pravilima interkalacije, tačnije o interkalaciji uopšte u Bibliji se nigde ne govori. S druge strane, u Bibliji se primećuje računanje dana po dekadama (»asor«), te zato nije isključeno da su se drevni Jevreji koristili kalendarom pozajmljenim od Egipćana, koji je bio solarni i u kome su meseci imali po 30 dana. Jevrejski kalendarski sistem sam po sebi je jedan od najkomplikovanih kalendarskih sistema koji su do sada poznati. Iz vavilonskog ropstva (586 – 539 g.p.n.e.) Jevreji su poneli i vavilonski lunarno-solarni kalendar. U to se lako možemo uveriti uporedimo li nazine vavilonskih i jevrejskih meseci: Nisan, Ijar, Sivon, Tamuz, Ov, Elul, Tišri, Hešvan, Kislev, Tejavas, Švat, Adar, Veadar. U to vreme u Vavilonu je već bio razrađen sistem interkalacije i to po oktateridnom sistemu koji je tada bio u upotrebi. Ipak, stari Jevreji teško da su mogli njime da se koriste, jer Biblija propisuje da se na pun Mesec prvo prolećnog meseca (14-og dana MESECA (Lune) uveče) praznuje pasha. Toga dana stari Jevreji-stočari prinosili su bogu žrtvu očišćenja (jagnjad i golubove), a kasnije je praznik pashe bio vremenski prilagođen početku žetve žitarica i prvi snop su posvećivali bogu (III knj. Mojs., 23; 10). Iz tog razloga starešina jerusalimskog sinedrona je vršio interkalaciju 13-og meseca, zavisno od stanja žitarica: »Ako su golubovi još mali, jagnjad još slaba, a žito još nije sazrelo . . ., ja sam odlučio da godini dodam još trideset dana.« Neomenija se uzimala kao početak meseca. Čak i u I veku n.e. jerusalimski sindron je imao specijalnu komisiju koju su činila trojica ljudi zaduženih da svakog 29-og u mesecu šalju ljudi van grada da bi pratili pojavu srpa mladog Meseca. Nikada nije smelo da bude manje od dva očevica. Svaki Jevrejin, očeviđac prvo zalaška Meseca, bio je dužan, ma kakvi bili vremenski uslovi ili da je čak i slobota – praznični dan, da ode u Jerusalim i to posvedoči pred komisijom, koja bi zatim donosila odluku da se 30-ti dan tekućeg meseca računa kao 1-i novoga. Mlad Mesec bi bio obnarodovan rečima »Ono osvećeno«, koje bi svi prisutni ponavljali u horu. O tom događaju stanovništvo okoline Jerusalima je bilo obaveštavano paljenjem vatrica na okolnim brdima, a kasnije slanjem glasonoša. Legije rimskog imperatora Vespazijana su 70-te godine n.e. sruvnile Jerusalim sa zemljom, a Jevreji su se raselili po celoj Evropi i Aziji. Kao što je poznato, uslovi za posmatranje mladog Meseca zavise i od geografskih koordinata i od godišnjih doba, pa stoga nije neobično što je u računanju vremena kod Jevreja od II-og do IV-og veka n.e. postojalo pravo šarenilo i neujednačenost. Iz tih razloga je bilo potrebno stvoriti kalendar koji ne bi zavisio od uslova vidljivosti mlađeg Meseca na bilo kom meridijanu, a bio bi zasnovan isključivo na računu. Na takvom kalendaru je rađeno drugo godina i posao je bio završen 499 godine n.e. Sama istorija ove reforme je vrlo interesantna. Prema biblijskoj legendi oslobođenje Jevreja od egipatskog ropstva desilo se 15-og dana meseca Nisan-a, a da bi taj mesec uvek ostao prolećni bilo je potrebno sačiniti kalendar koji bi bio kombinacija promene lunarnih faza i godišnjeg kretanja Sunca. Na taj način jevrejski kalendar je postao lunarno-solarni.

BIBLIOGRAFIJA:

- 1) Ruka Damaskina iz tini izjata. Ljov, 1856.
- 2) Psalir s časovcem – Zábludov: Izd. Iv. Fedorova, 1569.
- 3) Ideljson N. I. Istorija kalendarja. Leningrad 1925.
- 4) Ukaz Petra I ot 20 dekabria 7208 (1699.g.) »O praznovaniji Novaya goda«. U knjizi: Polnoe sabranije zakonov Rossijskoy imperii s 1649 goda, t. III, 1689 – 1699. N. 1736.
- 5) Der römische Kalender. Lajpcig 1882.
- 6) Mahler E. Handbuch der jüdischen Chronologie. Lajpcig 1916.
- 7) Achelis, E. Of Time and Calendar. N. Y. 1958.
- 8) Watkins, H. Time counts. The Story of the Calendar. London 1954.
- 9) Spier, A. The Comprehensive Hebrew Calendar. N. Y. 1952.